

Doğuşundan Günümeze Tasavvufa Dair Tartışmalar: On Üç Asırlık İhtilaf ve Mücadele

Ed: Bern Radtke, Frederick De Jon. Yayına hazırlayan: Salih Çift
Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, 623 s.

Mustafa Erdemli*

* Arş. Gör., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafaerdemli@karabuk.edu.tr

1995 yılında Hollanda Utrecht Üniversitesi bünyesinde ve aynı zamanda eserin editörlerinden Frederick De Jong ve Bernd Radtke'nin sorumluluğunda "Tasavvuf ve Muhalifleri" konulu uluslararası sempozyum tertip edilmiştir. "Doğuştan Günümüze Tasavvufa Dair Tartışmalar On Üç Asırlık İhtilaf ve Mücadele" adlı bu eser, ilgili sempozyumda sunulan bildirilerden otuz üç tanesinin tercüme edilmesi, Ahmet Yaşar Ocak, Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara'ya ait telif yazıların ilavesi ve Salih Çift'in Türkçe editörlüğünde toplam otuz altı makaleyle ortaya çıkmıştır. Eser yedi bölümden oluşmaktadır. Her bölümdeki tebliğler belli bir coğrafi bölge dikkate alınarak tasnif edilmiş ve kitaba aktarılmıştır.

Eserin ana konusu olan ihtilaflar, bazı İslam âlimlerinin tasavvufi şahsiyetlerin öğretilerine karşı çıkmasıyla başlamıştır. Bu ihtilafların ilk örneği olarak 13. yüzyılda İbn Teymiyye'nin İbnü'l- Arabî'nin öğretilerine karşı mücadelesi zikredilebilir. Günümüz tarikatlarını ve ihtilaflarını anlamak, geçmiş ile alakalı detaylı bir sosyo-politik araştırmayı gerektirdiğinden tasavvufi örgütlenmelerin tarihi seyrini objektif bir şekilde ele alan ciddi bir araştırma yapmak gerekir. Hem zengin bir kaynak hem de araştırmacıların ulaşmak isteyebilecekleri ikincil kaynakları içermesi bakımından bu eser oldukça önemlidir. Çünkü eser, tarihsel bir çerçevede ilgili makaleleri bizler için bir araya getirmektedir. Ayrıca ihtilafa sebebiyet veren olayların arka planında bulunan Vehhabilik ve Mehdilik konularını anlamak ve eserden tam anlamıyla istifade etmek amacıyla Mehmet Ali Büyükkara'nın "İhvan'dan Cuheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik"¹ adlı eseri incelenebilir. Bunun yanında her süreçte gündeme gelen fakat ortak bir noktada buluşulamayan Mehdilik konusu ile ilgili detaylı bilgi için "Beklenen Kurtarıcı İnanıcı"² isimli kitaba başvurulabilir. Eser tasavvufi ihtilafların yanında tasavvufun fihhi boyutu hakkında da ön bilgi sunmakta ve tarihi oluşumları sırasıyla dile getirmektedir.

¹ Mehmet Ali Büyükkara, "İhvan'dan Cuheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik" Klasik Yayınları: 1. bs., 2018

² *Beklen Kurtarıcı İnanıcı*, (Kollektif: Kuramer: Kur'an Araştırmaları Merkezi 1. bs., 2017)

Eserde yer verilen çalışmalar güncel meselelere dönük tahliller içermektedir. Esther Peskes tarafından hazırlanan ve tasavvuf bağlamında güncelliğini yitirmeyen Vehhâbilik ile Sünnilik çatışmasının son iki yüz yıllık tarihçesi üzerinde duran “XVIII. Asırda Vehhâbilik ve Tasavvuf” başlıklı değerlendirme bu anlamda oldukça dikkat çekicidir. Vehhâbiliğin kurucusu Muhammed b. Abdülvehhâb’ın sufilik karşıtı söylemlerinde kullandığı argümanlar üzerinden bugünkü Vehhâbiliği incelemeyi hedefleyen çalışmada zengin bir kaynak kullanılmıştır.³ Florian Sobieoj tarafından hazırlanan bir başka çalışmada “Mutezile ve Tasavvuf” başlığını taşımaktadır. Çalışmada bugün için birbirinin karşısında konumlanmış Mutezile ve tasavvufun tarihi kökleri bakımından önemli ortaklıklar taşıdığı fakat Mutezile ve Ehl-i sünnet anlayışına bağlı olarak varlığını sürdüren tasavvufun farklı mezhep kolları olarak gelişmeleri sebebiyle bu ortaklıkların zaman içerisinde ortadan kalktığına işaret edilmektedir. İlgili çalışmada Mutezile ve tasavvufun yaygın olarak görüldükleri kültür merkezlerinden hareketle karşılaştırılmasına ağırlık verilmiştir.⁴ Tasavvuf meselesini merkeze alan ve bu kavramı hemen her bakımdan kuşatıcı bir biçimde inceleyen eser, geçmişin birikimi kadar bugünün sorunlarına dönük tespit ve teklifleriyle öne çıkmaktadır.

Eser, tasavvufi ihtilaflarla birlikte ülke veya bölgelerde tasavvufa yön veren dış kaynaklı etkileri de gözler önüne sermektedir. Bu dış kaynaklı etkilerin tasavvufi yapılanmaları bazı ülkelerde sosyal ve siyasi bir sorun haline getirdiği görülmektedir. Bu yapılanmaların hangi ülke tarafından ne tür bir anlayışla lağvedildiği bilgisine ulaşma konusunda da eser tam bir kaynak niteliğindedir. Eser gerek Batı gerek Doęu’da tasavvufa dair yazılmış araştırmalara ve kaynaklara ulaşmak açısından da kılavuz bir çalışma konumundadır. Ayrıca klasik dönem sufilerinden tasavvufi yeni kavramlara, tasavvufi sembollerden tasavvufla ilişkili mezhep veya mezhepsel kavramlara kadar geçmiş ve güncel konular hakkında pek çok bilgiye bu eserde ulaşmak mümkündür. Ayrıca eserle ilgili olumlu kanaatlerden biri de tebliğ yazarlarının konuları objektif bir şekilde ele almış olmalarıdır.

³ Esther Peskes, “XVIII. Asırda Vehhâbilik ve Tasavvuf”, *Doğuşundan Günümeze Tasavvufa Dair Tartışmalar On Üç Asırlık İhtilaf ve Mücadele*, Mehmet Çelenk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, 109-120.

⁴ Florian Sobieoj, “Mutezile ve Tasavvuf”, *Doğuşundan Günümeze Tasavvufa Dair Tartışmalar On Üç Asırlık İhtilaf ve Mücadele*, Salih Çift, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, 53-69.

Eserle ilgili olumsuz manada değinilecek bir husus almamakla beraber tebliğ metinlerinin farklı kişiler tarafından tercüme edilmiş olması üslup bütünlüğünü bozduğu ve akıcılığı engellediği görülmektedir. Bazı bildirimlerde ise çok uzun cümlelerin kullanılmış olması okuma şevkini kırmaktadır.

Kitabın özünü ortaya çıkaran ve tasavvufi ihtilaflar hakkında durumu özetleyen Ahmet Yaşar Ocak'ın şu ifadeleri bu anlamda önemlidir:

“Bizce “tasavvuf” ve “tasavvuf karşıtlığı”, İslam tarihi içinde ikiz fenomenlerdir, çünkü aynı zamanda doğmuşlardır ve biri diğerine paralel olarak gelişmiştir. Tasavvufu, sosyal bir hareket ve aynı zamanda 9. yüzyılda orta çağ Müslüman toplumuna dâhil olan sosyal-dini bir kurum olarak değerlendirebiliriz. Tasavvuf karşıtlığı, aslında Müslüman toplumundan tasavvufu atmak için tepki hareketi olarak ortaya çıkar. Zira tasavvuf, Müslüman toplumun karışıklığından ve nihayetinde siyasi iktidar için sorun yaratmaktan sorumlu tutulmaktaydı. O halde, bu iki paralel hareket biri diğerine bağlı dini, siyasi ve sosyal olmak üzere üç yönü olan karmaşık bir fenomen meydana getirir.”⁵

⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Tasavvuf Karşıtlığı”, *Doğuşundan Günümüze Tasavvufa Dair Tartışmalar On Üç Asırlık İhtilaf ve Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, 449.